

Dušan Strgar, Ana Mlinar

Radionica tradicijskih znanja potrebnih za obnovu graditeljske baštine Lukavec

Stari grad Lukavec – Velika Gorica

Dušan Strgar
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto
SI – 8 000 Novo mesto, Skalickega ulica 1

Ana Mlinar
Konzervatorski odjel u Zagrebu
Ministarstvo kulture RH
HR – 10 000 Zagreb, Mesnička 49

U okviru obilježavanja *Dana europske baštine* održana je u Starom gradu Lukavcu 17. listopada 2016. godine radionica tradicijskih znanja potrebnih za obnovu graditeljske baštine na kojoj je bila prezentirana proizvodnja šindre, izrada pokrova od slame kao i tehnologija izrade živog vapna¹. Osim demonstracije tradicijskih znanja, u prostoru Staroga grada postavljena je i izložba starih fotografija na kojima je bilo vidljivo da su tradicijski pokrovi od daščica i slame korišteni u Turopolju sve do sredine dvadesetoga stoljeća.²

Uz pet vrsnih majstora koji su demonstrirali svoja umijeća proizvodnje materijala potrebnog za obnovu tradicijskih zgrada, na radionici je sudjelovao i velik broj polaznika. Više od 150 promatrača s interesom je promatralo vješte majstore i njihove stare zanate. Moramo naglasiti važnost nazočnosti učenika dvaju razreda Srednje građevinske škole iz Zagreba te konzervatora i djelatnika kulturnih ustanova iz Velike Gorice i Zagreba. Velik broj zainteresiranih govori o važnosti i potrebi održavanja takvih radionica, ponajprije za djelatnike iz konzervatorske struke.

1 Radionica je kontinuirani nastavak radionica održanih uz Stručne simpozije etnologa konzervatora Slovenije i Hrvatske (SEK) u Nacionalnom parku Paklenica (2001.). Demonstraciju izrade pokrova od šindre izveli su Josip Krizmanić (prethodnik današnje tvrtke „Etnošindra“ iz Saborskog) te Franci Barbič (slamopokrivač iz Slovenije). Na SEK-u održanom u Brežicama (2003.) stručni skup je bio posvećen drvu i majstorima vezanim za rad s tim materijalom i njegovom zaštitom, a stručna ekskurzija u Artiče imala je za cilj pokazati slamnate pokrove na četirima zgradama. Radionica izrade šindre (tri proizvođača) održana je 2013. kod obitelji Kuhar nedaleko Jastrebarskog.

2 Organizaciju i koncepciju radionice osmislile su Ana Mlinar iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu te Vesna Župetić iz Odjela za društvene djelatnosti Grada Velika Gorica, a na realizaciji su surađivale i djelatnice Muzeja Turopolja, Velika Gorica, Margareta Biškupić Čurla i Dada Modrić. Financijski su je podržali Zagrebačka županija, Grad Velika Gorica i Ministarstvo kulture RH.

1 Prezentacija skidanja „makljom“ ili „rezivnikom“ suvišne biljne mase. Anton Štimac i sin Borivoj, nastavljajući tradiciju izrade i pokrivanja krovništva šindrom u Gorskom kotaru. (foto: G. Jerabek)

Presentation of removal of excess plant mass by "maklja" or "rezivnik". Anton Štimac and his son Borivoj continue the tradition of shingle roofing in Gorski kotar. (photo: G. Jerabek)

O ulozi prirodnih materijala u obnovi kulturne baštine, umijećima izrade šindre i vapna koja su zaštićena kao kulturno dobro Republike Hrvatske, kratko predavanje održala je konzervatorica iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu Ana Mlinar, a o važnosti revitalizacije tradicijskih

2 Polaganje snopića slame na krovnu konstrukciju. Majstor Janez Golnar pričvršćuje ih vrbovim prućem i poravnava s donjim rubom daske. (foto: G. Jerabek)

Laying straw bundles on the roof truss. Master Janez Golnar fixes them with willow wattle and aligns them with the bottom edge of the plank. (photo: G. Jerabek)

obrta, proizvodnje prirodnih materijala, oblicima potpore majstorima, prijenosu znanja i vještina te o međunarodnoj suradnji u cilju spašavanja i kvalitetne obnove zgrada govorio je Dušan Strgar, konzervator u Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto. Uz majstore i stručnjake iz Hrvatske na radionici su sudjelovali i njihovi kolege iz susjedne Slovenije pa je time manifestacija dobila međunarodni karakter.

Nakon uvodnih izlaganja majstori su redom demonstrirali svoja umijeća. Izradu šimle od crnogorice iz kraja oko Plitvičkih jezera i Like te način pokrivanja krovova plošnom metodom pokazali su majstori koje je predvodio Tomislav Vučić iz tvrtke „Etnošindra“ iz Kuselja. Izradu šindre karakteristične za Gorski kotar i demonstraciju pokrivanja poput nabiranja pokazali su Anton i Borivoj Štimac iz Delnica (sl. 1), dok su izradu šindre od hrasta srebrenca koja je korištena u Turopolju, Moslavini i Posavini pokazali Ivan Miković iz Kravarskog i Josip Božić iz Buševca kod Velike Gorice. Izrađivači šindre usitnjavali su velike komade balvana, cijepali ih u daščice te potom svaku daščicu pažljivo doradivali. Na kraju su objasnili način slaganja i redoslijed pričvršćivanja na krovšte.

Način pripreme ražene slame te izradu pokrova na stambenim objektima, kletima i drugim gospodarskim objektima u okolici Maribora i Ptuja, uz obrazloženje s aspekta

3 Polaznici radionice pažljivo prate gašenje vapna koje im prezentiraju vapnari Tomislav i Matija Brkić iz Grduna. (foto: G. Jerabek)

Workshop participants carefully observe the production of slaked lime presented by masters Tomislav and Matija Brkić from Grdun. (photo: G. Jerabek)

zdravlja i toplinske izolacije, prezentirali su Janez Golnar i Primož Marchel iz Sv. Jurja ob Ščavnici kod Maribora (sl. 2). Krovci, odnosno slamopokrivači zorno su pokazali kako se priprema ražena slama u snopiće, koje veličine trebaju biti snopići, način njihovog vezanja na krovnu konstrukciju te na kraju izradu i postavljanje ukrasnih pletenica. Slama kao i šindra su materijali koji štite od geopatoloških zračenja, a krovšta dišu pa se u prostoru tavana stvara povoljnija mikroklima za duže čuvanje hrane. Važna je i estetska komponenta tih materijala koja se prilagođava i skladno uklapa u svaki krajolik.

Proces proizvodnje vapna, od pripreme kamena vapnenca, zidanja peći, žarenja te razlaganja i načina izrade svih derivata koji su potrebni za žbuke, bijeljenje i dezinfekciju u graditeljstvu, industriji i poljodjelstvu, za pročišćavanje tla i voda, pokazali su Tomislav i Matija Brkić iz Grduna kod Ozlja (sl. 3). Vapnari su demonstrirali burnu kemijsku reakciju dobivanja gašenoga vapna uranjanjem komada pečenog vapnenca u vodu, a posebnu pozornost je privukla maketa peći *vapnike* koja vjerno predstavlja izgled originalne peći za vapno, ispletene od pruća s ispunom od zemlje i opeke.

Osim za prezentaciju starih zanata, sudionici su veliko zanimanje pokazali i za alate kakvi su se upotrebljavali i u prošlosti (sl. 4, 5). Tko je želio saznati nešto više o zanatima mogao je pročitati iscrpna objašnjenja na izloženim panoima ili slobodno postaviti pitanje majstorima, a zainteresirani su mogli i isprobati alate te se okušati u prakticanju navedenih umijeća.

Nakon završenih prezentacija, provedenog razgovora sa svim sudionicima te sažimanja elemenata potrebnih za revitalizaciju i održanje prezentiranih znanja, sastavljeni su zaključci s ciljem poboljšanja statusa majstora zanatlija te spašavanja prezentiranih vještina od zimanja. Zaključeno

4 Pomagala za proizvodnju šindre: stolarska olovka za obilježavanje, „mjerica“ kojom se određuje širina šindre, „batić“ – drveni čekić i „bat“ – drveni čekić ojačan metalnim prstenovima za udaranje po sjekiri kojom se cijepa komad debla u šindru. Vidljiv je i suvenir pripremljen u obitelji Štimac za sudionike radionice. (foto: G. Jerabek)

Shingle production tools: carpenter's pencil, measure ("mjerica") for defining the shingle width, "batić" – wooden hammer and "bat" – wooden hammer reinforced with metal rings for striking the axe used to split the bolt into shingles. There is also a souvenir prepared by the Štimac family for workshop participants. (photo: G. Jerabek)

je da je potrebno radionice održavati kontinuirano i da ih treba proširivati novim znanjima, uključujući pri tome mlade, buduće majstore i inženjere kao i konzervatore koji vode obnovu kulturnih dobara. Iako je znanje izrade šindre i vapna proglašeno kulturnim dobrom RH, majstorima je predloženo da Ministarstvu kulture RH podnesu zamolbu za ishodenje odobrenja za rad na obnovi kulturnih dobara. Konzervatori bi morali pri odabiru majstora za obnovu kulturnih dobara birati isključivo kvalitetne majstore koji imaju dopuštenje za rad na kulturnim dobrima.

Pri Hrvatskoj obrtničkoj komori dodjeljuje se priznanje „zlatne ruke“, ali do danas to priznanje nije dobio nitko od

5 Pomagala za izradu pokrova od ražene slame: daska s nazubljenim naličjem služi za poravnavanje donjeg ruba snopića, naprava u obliku dvostrukog križa kojom se pritišću snopići, škare za obrezivanje suvišnih vlati nakon završenoga prekrivanja. (foto: G. Jerabek)

Rye straw thatching tools: plank with toothed back side used for smoothing the straw bundle ends (leggett), double-cross shaped tool used to press the bundles, shears used for cutting eaves out after final coating. (photo: G. Jerabek)

majstora koji se bave tradicijskom djelatnošću, pa bi se na tome trebalo inzistirati, a potrebno je istražiti i mogućnost dobivanja obrtnice.

Također je zaključeno da bi bilo dobro kada bi potražnju prezentiranih materijala podržavali ekolozi, konzervatori i proizvođači hrane, kao i svi čuvari baštine, jer je njihova upotreba važna za strategiju održivog razvoja i zdravi život.

Na budućim radionicama trebalo bi prezentirati niz zanimljivih i za obnovu kulturnih dobara značajnih djelatnosti kao što je, na primjer, proizvodnja konoplje koja je važna u ekološkoj gradnji za završni sloj krovništva gdje se stavlja na hrbat slamnatog pokrova. Jedna od tema buduće radionice svakako je glina – značajan materijal od kojeg se mogu proizvoditi opeke na vlastitom gospodarstvu, kao i izrađivati žbuka dodamo li joj pljevu, zatim prurčno klesanje kamena itd. Radionice se mogu održavati naizmjenično u Hrvatskoj i Sloveniji, a krajnji cilj je međunarodna suradnja i razmjena materijala u slučaju njegova nedostatka prilikom hitnih sanacija zgrada. U radionice treba uključiti turističke djelatnike, obitelji koje se bave seoskim turizmom, predstavnike lokalnih vlasti kao i djelatnike u kulturi po pojedinim općinama i županijama. Svakako je potrebno angažirati i medije kako bi se na taj način informirala i senzibilizirala javnost za vrijednost naše kulturne baštine kao i potrebu njenog očuvanja.

